

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 21-06-2021 r.

Adam Bodnar

KMP.570.8.2021.RK

**Pan
Mateusz Morawiecki
Prezes Rady Ministrów
ePUAP**

Wielce Szanowny Panie Premierze,

na podstawie art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r., poz. 627) Rzecznik wykonuje funkcję krajowego mechanizmu prewencji tortur. Zgodnie z powierzonym mandatem Rzecznik ma prawo formułowania pod adresem władz rekomendacji, w celu zminimalizowania ryzyka wystąpienia tortur i innych form okrutnego traktowania. Przy formułowaniu zaleceń Rzecznik bierze pod uwagę odpowiednie normy Organizacji Narodów Zjednoczonych¹.

Powodem mojego wystąpienia do Pana Premiera jest publikacja międzynarodowych wytycznych odnoszących się do sposobu prowadzenia przesłuchań, rozpytań i gromadzenia informacji przez przedstawicieli władzy publicznej, pt. *Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering*².

Prace nad tym dokumentem zapoczątkował w 2016 r. Prof. Juan E. Méndez, ówczesny Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. W swoim rocznym sprawozdaniu przedłożonym Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ opowiedział się za opracowaniem uniwersalnego protokołu określającego zestaw standardów i wytycznych dotyczących metod przesłuchań i rozmów, prowadzonych przez funkcjonariuszy organów śledczych i wywiadowczych³.

¹ Zob. Art. 19 pkt. b) Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192).

² Zasady dostępne pod adresem: <https://www.apr.ch/en/resources/publications/new-principles-effective-interviewing-investigations-and-information> (dostęp: 07.06.2021 r.)

³ Raport z dnia 5 sierpnia 2016 r., A/71/298.

Prof. Juan E. Méndez wezwał państwa do szerokiej konsultacji publicznych w tym zakresie. Podkreślił, że taki protokół musi zaprojektować model, który promuje skuteczne, etyczne i nieprzymusowe przesłuchiwanie oraz jest skoncentrowany na zasadach domniemania niewinności i dążeniu do prawdy. W ten sposób państwa nie tylko zwiększą stopień, w jakim ich metody przesłuchiwania są zgodne ze standardami praw człowieka, ale także skuteczność w rozwiązywaniu przestępczości i utrzymywaniu bezpieczeństwa społeczeństw⁴.

Prace nad protokołem rozpoczęło ponad 80 ekspertów - praktyków z 40 krajów, z zakresu m.in. psychologii sądowej i śledczej, medycyny sądowej, kryminalistyki, kryminologii, prawa, pracy policyjnej, bezpieczeństwa narodowego. Pracami kierował 15 osobowy Międzynarodowy Komitet Wykonawczy, który opierał się na wynikach badań empirycznych, udokumentowanych dobrych praktykach, ugruntowanym prawie międzynarodowym i etyce zawodowej poszczególnych służb śledczych i wywiadowczych. W trakcie prac Komitet Wykonawczy prowadził również bezpośrednie konsultacje z funkcjonariuszami organów ścigania podczas spotkań w Brazylii, Tunezji i Tajlandii⁵.

Całość projektu koordynowały: Stowarzyszenie na rzecz Zapobiegania Torturom (APT), Inicjatywa Przeciwdziałania Torturom (ATI) i Norweskie Centrum Praw Człowieka (NCHR)⁶.

Efektom tych prac jest opublikowany 17 maja 2021 r. zbiór zasad odnoszący się do sposobu prowadzenia rozmów dochodzeniowo-śledczych i wywiadowczych oraz zbierania informacji (nazywany od nazwiska pomysłodawcy – Zasadami Mendezza).

Dokument ten ma charakter innowacyjny i fundamentalny. Ma on zastosowanie do funkcjonariuszy i urzędników wszystkich służb i instytucji gromadzących informacje, a więc nie tylko do organów ścigania i instytucji wymiaru sprawiedliwości⁷.

Jego myślą przewodnią jest próba zainicjowania procesu zmiany sposobu myślenia i działania funkcjonariuszy służb państwowych i urzędników poprzez uświadomienie, że tortury i inne formy niewłaściwego traktowania opierające się na przymusie i zmuszaniu do przyznania się do winy, są nieefektywne, szkodliwe dla ustalenia prawdy i autorytetu wymiaru sprawiedliwości oraz instytucji państwa. Mają też wpływ na rzetelność i profesjonalizm personelu.

Zasady Mendezza dowodzą, że tortury i przymus psychologiczny zmierzający do uzyskania przyznania się do winy jest nieskuteczny i może wręcz doprowadzić do efektu odwrotnego od zamierzonego w postaci podania fałszywych informacji lub przyznania się

⁴ Komunikat prasowy z dnia 18 października 2016 r. pt. *Set universal standards for interviewing detainees without coercion*, UN anti-torture expert urges States, dostępny na:

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20722&LangID=E> (dostęp: 07.06.2021 r.).

⁵ Zob. Przedmowę, autorstwa Juana E. Méndezza.

⁶ Zob. Informacje zawarte na stronach: <https://www.wcl.american.edu/impact/initiatives-programs/center/ati/themes/interviewing/> oraz https://www.apr.ch/en/news_on_prevention/new-principles-effective-interviewing-investigations-and-information-gathering (dostęp: 07.06.2021 r.)

⁷ Zob. Zasady Mendezza – *Introduction*.

do niepopelnionego przestępstwa. Może to doprowadzić do skazania niewinnej osoby i bezkarności faktycznego sprawcy. Ponadto metody przesłuchań oparte na przymusie są częstą konsekwencją słabych technik przeprowadzania wywiadów.

Zasady te, bazujące na olbrzymim doświadczeniu praktyków, proponują **konkretną alternatywę dla metod prowadzenia przesłuchań i rozmów**, pozwalając funkcjonariuszom organów władzy publicznej na zwiększenie efektywności ich pracy, przy pełnym poszanowaniu godności i praw człowieka.

Zasady Mendeza zawierają wskazówki dotyczące prowadzenia wywiadów bez przymusu w oparciu o rozmowę opartą na relacji. Akcentują rolę domniemania niewinności, uzyskiwania wiedzy i dowodów w oparciu o wiedzę naukową, wykorzystywanie nowych technologii (w tym zapisów audio-wideo), strategię i taktykę zadawania pytań. Wskazują na potrzebę analizy błędów, konieczność rozwoju zawodowego funkcjonariuszy w postaci specjalistycznych szkoleń i budowy odpowiedniej kultury instytucjonalnej. Skupiają się też na podstawowych zabezpieczeniach proceduralnych dla osób przesłuchiwanym/rozpytywanym.

Zasady Mendeza mogą również stanowić impuls dla władz w kształtowaniu odpowiedniej polityki karnej, tworzeniu prawa, procedur, mechanizmów kontroli i nadzoru oraz standardów pracy podległych służb i instytucji⁸.

W mojej ocenie zasady te stanowią fundamentalny dokument dla przeciwdziałania torturom w Polsce i powinny być stałym elementem kształcenia funkcjonariuszy i urzędników publicznych oraz punktem odniesienia dla władz. Powinny też w jak najszerszym zakresie zostać rozpowszechnione, w szczególności wśród przedstawicieli władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej oraz wśród opinii publicznej⁹.

Jak bowiem wskazuje Prof. Juan E. Méndez nadszedł czas, aby te dobre praktyki zostały upowszechnione wśród śledczych i innych profesjonalistów, którzy przeprowadzają wywiady w wielu różnych uzasadnionych celach. Zasady te mogą pomóc w opracowaniu normatywnych ram skutecznych przesłuchań, które pozwolą uniknąć tortur i złego traktowania, a także sprawią, że śledztwa i zapobieganie przestępstwom będą znacznie skuteczniejsze i bardziej spójne¹⁰.

Warto w tym miejscu przywołać także Rezolucję Rady Praw Człowieka ONZ z 24 marca 2016 r. w której podkreślono potrzebę budowania potencjału zawodowego funkcjonariuszy organów ścigania, wykorzystywania w toku postępowań nowoczesnych

⁸ Zob. Zasady Mendeza - *Introduction* oraz *Principle 6 – On Implementation*.

⁹ Zob. Zasady Mendeza, pkt. 223-225.

¹⁰ Zob. Zasady Mendeza, *Foreword*.

metod śledczych i konieczność systematycznego przeglądu przez państwa zasad, instrukcji, metod i praktyki przesłuchań w celu przeciwdziałania torturom¹¹.

Zgodnie z przyjętymi zobowiązaniami traktatowymi zapobieganie torturom jest obowiązkiem polskich władz. Preambuła ratyfikowanego przez Polskę Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur podkreśla, że *skuteczne zapobieganie torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu wymaga edukacji i połączenia szeregu środków legislacyjnych, administracyjnych, sądowych i innych*. Prewencja tego typu zachowań wymaga więc holistycznych działań, w oparciu o najwyższe standardy.

Dlatego też zwracam się do Pana Premiera o upowszechnienie wiedzy o Zasadach Mendeza wśród podległych resortów i opinii publicznej, a także włączenia ich do realizowanych szkoleń dla funkcjonariuszy i pracowników wszystkich instytucji gromadzących informacje, do których zasady te mogłyby się odnosić. Widzę również potrzebę dokonania tłumaczenia tego dokumentu i udostępnienie go podległym resortom i opinii publicznej dla celów edukacyjnych i szkoleniowych.

Będę wdzięczny za powiadomienie mnie o stanowisku przyjętym przez Pana Premiera w tej sprawie oraz o podjętych działaniach.

Z wyrazami szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

1. Rzecznik Praw Dziecka,
2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli,

¹¹ Zob. Rezolucja Rady Praw Człowieka z dnia 24 marca 2016 r., A/HRC/RES/31/31, pkt. 10-15.

3. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego,
4. Marszałek Sejmu,
5. Marszałek Senatu,
6. Przewodniczący Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka,
7. Przewodniczący Senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji,
8. Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej,
9. Prezes Krajowej Rady Radców Prawnych,
10. Prezes Zarządu Stowarzyszenia Amnesty International,
11. Prezes Zarządu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.